

АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 347.73

Марія Бліхар

Національний університет «Львівська політехніка»
Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного та інформаційного права

СУТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ УКРАЇНИ

<http://doi.org/10.23939/law2020.28.161>

© Бліхар М., 2020

У статті автором досліджено юридичну відповідальність, яка нерозривно пов'язана з необхідністю дотримання приписів, правил поведінки, підкорення, узгодження своєї поведінки з об'єктивними законами природи та суспільства. Якщо немає необхідності у дотриманні яких-небудь норм, приписів, то немає і відповідальності. Правові вимоги формулюються у вигляді юридичних обов'язків у формі конкретних або загальних правовідносин.

Проаналізовані різні підходи щодо розуміння поняття юридичної відповідальності, та виділені три основні групи: прихильників так званої «негативної» юридичної відповідальності, які пов'язують юридичну відповідальність лише зі скоєнням правопорушення; прибічників позитивної юридичної відповідальності, які ґрунтують свою позицію на тому, що юридична відповідальність орієнтована не лише на минулу, але й на сьогодишню та майбутню поведінку суб'єкта правовідносин; науковців, які розглядають юридичну відповідальність не тільки як негативну (ретроспективну) і позитивну (перспективну), але як цілісне правове явище з різними формами реалізації. На основі аналізу фахової юридичної літератури доведено існування кількох основних напрямів у розумінні юридичної природи і структури фінансово-правової відповідальності. Одні науковці вважають фінансово-правову відповідальність самостійним видом юридичної відповідальності; інші вважають, що вона є різновидом адміністративної відповідальності; третя група фахівців визначає податкову, бюджетну, валютну відповідальність в системі фінансово-правової відповідальності.

Обґрунтовано, що юридична відповідальність посадових (уповноважених) осіб, суб'єктів публічних правовідносин за порушення встановленого порядку є наслідком їхнього недбалого виконання чи невиконання службових повноважень. Правовий інститут відповідальності є обов'язковим елементом механізму регулювання правовідносин, оскільки спрямовує дії всіх суб'єктів (включно з уповноваженими особами контролюючих органів) до правомірної поведінки.

Ключові слова: юридична відповідальність, адміністративна відповідальність, фінансово-правова відповідальність.

Постановка проблеми. Між суспільством та індивідом існує взаємозв'язок. З одного боку, суспільство покладає на індивіда обов'язок вчиняти соціально корисні вчинки, а з іншого – воно зобов'язане сприяти суб'єктові у здійсненні ним своїх прав та обов'язків, та несе за це відповідальність [1, с. 498]. Н. Іванчук також вказує на те, що відповідальність безпосередньо пов'язана з правами й обов'язками громадян, з виконанням взаємно прийнятих зобов'язань різними суб'єктами, з рівнем розвитку правосвідомості, правової культури громадян у суспільстві, тобто це «певна міра свободи» [2, с. 10]. Погоджуємось із висловленою в літературі думкою про те, що «відповідальність завжди і нерозривно пов'язана з необхідністю дотримання приписів, правил поведінки, підкорення, узгодження своєї поведінки з об'єктивними законами природи та суспільства. Якщо немає необхідності у дотриманні яких-небудь норм, приписів, то немає й відповідальності. Правові вимоги формулюються у вигляді юридичних обов'язків у формі конкретних або загальних правовідносин. Як бачимо, юридична відповідальність є одним із видів соціальної відповідальності, і попри те, що серед фахівців відсутній єдиний погляд на поняття та зміст цієї правової категорії, жодних заперечень така класифікація не викликає.

Погоджуюсь з думкою М. Романинець, що правова відповідальність є гарантією ефективності права, оскільки наділена дієвими правовими засобами впливу на суб'єктів права [3, с. 170–172]. Та все-таки наявність найрізноманітніших поглядів на проблему розуміння такого багатоаспектного явища, як юридична відповідальність, створює труднощі у правозастосовній практиці та перешкоджає ефективному функціонуванню в ролі механізму гарантії та забезпечення прав і свобод суб'єктів правовідносин.

Аналіз дослідження проблеми. Питання, що стосуються вивчення юридичної відповідальності, були предметом дослідження вітчизняних вчених, праці яких становлять основу для теоретичного осмислення проблематики й розроблення авторського бачення. Серед них: О. Дмитрик, А. Іванський, Л. Касьяненко, І. Криницький, М. Кучерявенко, А. Монаснко, О. Музика-Стефанчук, С. Ніщима, О. Орлюк, Л. Савченко.

Виклад основного матеріалу. Аналіз правової літератури дозволяє поділити існуючі серед науковців підходи щодо розуміння поняття юридичної відповідальності на три основні групи: 1) прихильників так званої «негативної» юридичної відповідальності, які пов'язують юридичну відповідальність лише зі скоєнням правопорушення; 2) прибічників позитивної юридичної відповідальності, які ґрунтують свою позицію на тому, що юридична відповідальність орієнтована не лише на минулу, але й на сьогодишню та майбутню поведінку суб'єкта правовідносин; 3) науковців, які розглядають юридичну відповідальність не тільки як негативну (ретроспективну) і позитивну (перспективну), але як цілісне правове явище з різними формами реалізації.

Заслуговує на увагу окрема позиція Л. Ковалю, який розрізняє категорії «обов'язок» і «відповідальність» та зазначає при цьому подвійний характер відповідальності: «до визнання особи винною відповідальність – це обов'язок. З моменту визнання провини відповідальність – це покарання» [4, с. 11]. А. Козловський, розглядаючи юридичну відповідальність, приходять до висновку, що юридична відповідальність завжди пов'язана з порушенням прийнятих норм і застосуванням санкцій [5, с. 98].

Негативна юридична відповідальність – це особливий вид юридичної відповідальності, відповідна реакція суспільства та держави на здійснення особою винного протиправного діяння в будь-якій сфері суспільних відносин. О. Зайчук та Н. Оніщенко зазначають, що особливістю юридичної відповідальності як примусового засобу впливу є те, що вона застосовується від імені держави, державними органами, має правовий характер, здійснюється у визначених законом формах та на законних підставах [6, с. 490].

На практиці негативна юридична відповідальність пов'язана зі скоєнням правопорушення і супроводжується негативними наслідками для винної особи, а позитивна юридична відповідаль-

ність виникає з юридичного обов'язку відповідних суб'єктів здійснювати позитивні, корисні для суспільства функції і реалізується у відповідних регулятивних правовідносинах. Такою, на думку Ю. Шемшученка, є відповідальність Кабінету Міністрів України перед Верховною Радою України, народних депутатів України перед виборцями тощо [7, с. 347].

Науковці виокремлюють спільні риси, властиві і позитивній, і негативній концепціям юридичної відповідальності, а саме: встановлюється державою в заборонних / заохочувальних правових нормах; виступає засобом державного переконання і правового стимулювання; застосовується спеціально уповноваженими суб'єктами (державними органами, керівником організації тощо); пов'язана з позбавленням / наданням особі певних прав, можливостей та інших соціальних благ; виражається в певних негативних / позитивних наслідках майнового (штраф / грошова премія), організаційного (заборона займати певні посади / підвищення в посаді) й особистого (оголошення догани / подяки) характеру; виступає формою реалізації каральної / заохочувальної норми права в конкретному випадку і до конкретної особи, але не отожднюється з нею; покладається в особливій процесуальній формі (здійснюється з дотриманням низки процедур як встановлення самого факту правопорушення / заслуги, так і реалізації покарання / заохочення); настає лише за вчинення правопорушення / заслуги [8, с. 77–81].

Представник широкого багатоаспектного підходу до розуміння юридичної відповідальності О. Іваненко переконана, що аналізовану категорію варто розглядати як таку, що реалізується в добровільній і державно-примусовій формах. Перша форма реалізації – це спосіб закріплення юридичного обов'язку дотримуватися і виконувати вимоги права, що реалізується у правомірній поведінці суб'єктів права, яка заохочується або схвалюється державою, а друга, державно-примусова, – це закріплення юридичних обов'язків правопорушника підлягати осуду з боку держави через обмеження матеріального, правового або особистісного характеру під час реалізації конкретних суб'єктивних прав [9, с. 17]. При цьому дослідниця вважає, що правоохоронна діяльність у сфері реалізації юридичної відповідальності здійснюється в таких формах: поновлення порушених прав, притягнення до юридичної відповідальності, накладення покарання тощо; загальна та індивідуальна профілактика правопорушень, створення умов для реалізації суб'єктивних прав та обов'язків тощо [9, с. 6].

Вважаємо слушними твердження Н. Заяць про те, що позитивний і негативний аспекти юридичної відповідальності діалектично взаємопов'язані: що вищий рівень відповідальності в позитивному сенсі, то рідше виникає негативна відповідальність. Якщо негативна (ретроспективна) відповідальність виконує охоронні функції, то позитивна (перспективна) – виражає її демократичний характер і творчу роль. Суб'єкти юридичної відповідальності виконують свої обов'язки не лише під впливом примусових, каральних санкцій, правових заборон, які невиправдано звужують досліджуване поняття, заперечуючи можливість суб'єктів здійснювати вільний вибір та виконувати приписи правових норм не через страх бути покараним, а свідомо та добровільно, керуючись почуттям гідності, особистого та службового обов'язку, отримуючи задоволення від високо-професійно виконаного обов'язку [10, с. 87].

Щодо основних форм юридичної відповідальності за порушення порядку, то тут варто зазначити таке. Посадові особи як носії юридично-владних повноважень виступають спеціальним суб'єктом усіх видів юридичної відповідальності. Оскільки, як відомо, Конституція України проголосила пріоритетним завданням держави створення належних умов для реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина, то основну роль у здійсненні цього завдання виконують саме посадові особи суб'єктів публічних правовідносин, адже вони наділені юридично-владними повноваженнями. Відповідно до чинного законодавства відповідальність посадових осіб контролюючих органів настає за таких умов: неправомірність ухвалених рішень, дій або бездіяльність посадових осіб; наявність шкоди або збитків, завданих особам або їхньому майну; причинний зв'язок між неправомірним рішенням посадової особи і шкодою (збитками).

З погляду І. Голосніченко, «адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, що вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних стягнень» [11, с. 430–432].

Існують й інші погляди. Наприклад, Л. Коваль стверджує, що адміністративна відповідальність – це застосування до порушників загальнообов'язкових правил, які діють у сфері управління та в інших сферах державних стягнень [4, с. 189]. А В. Колпаков визначає адміністративну відповідальність як «примусове, з додержанням установленної процедури застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником» [12, с. 290].

Варта уваги наукова позиція Д. Лук'янця, на переконання якого сутність адміністративної відповідальності дає її розуміння як механізму реалізації в адміністративному порядку санкції правової норми, яка має форму стягнення. Таке розуміння об'єднує в собі і адміністративну відповідальність як застосування стягнень, і адміністративну відповідальність як обов'язок зазнати обмежень унаслідок застосування стягнення, і адміністративну відповідальність як правовідносини, і адміністративну відповідальність як вияв примусового методу державного управління та реакцію на правопорушення [13, с. 28].

Розглядаючи особливості адміністративної відповідальності, О. Ящук подає таке її визначення: «Адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, що є специфічною формою реагування держави в особі уповноважених, компетентних органів на адміністративне правопорушення, і полягає в застосуванні до правопорушників адміністративних стягнень, які тягнуть за собою обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру, а у випадках, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП), – і заходів впливу» [14, с. 243–244]. На наш погляд, саме науковий підхід Д. Лук'янця та О. Ящука повністю узгоджується з нормативним розумінням сутності й завдань адміністративної відповідальності.

Разом з адміністративною відповідальністю найбільші можливості щодо застосування до суб'єктів публічних правовідносин за порушення встановленого порядку здійснення інвестиційної діяльності дають фінансово-правова, дисциплінарна і матеріальна відповідальність.

Аналіз фахової юридичної літератури наводить на думку про існування кількох основних напрямів у розумінні юридичної природи і структури фінансово-правової відповідальності. Одні науковці вважають фінансово-правову відповідальність самостійним видом юридичної відповідальності; інші вважають, що вона є різновидом адміністративної відповідальності; третя група фахівців визначає податкову, бюджетну, валютну відповідальність в системі фінансово-правової відповідальності.

Оскільки роль держави в управлінні публічними фінансами є владною, аналогічний характер – імперативний – мають і фінансово-правові норми. Вони полягають у тому, що держава як публічно-владний механізм приписує суб'єктам фінансово-інвестиційної діяльності єдино правильний варіант поведінки у фінансових правовідносинах, якого вони повинні в загальнообов'язковому порядку дотримуватись під острахом державного примусу. При цьому в деяких нормативно-правових актах, що регламентують контрольну діяльність суб'єктів публічних правовідносин, навіть дається визначення поняття «винні особи», під якими розуміють осіб, які відповідно до покладених на них обов'язків та законодавства були відповідальні за фінансово-господарські операції, проведені з порушенням законодавства, та / або дії (бездіяльність) яких призвели до такого порушення [15].

Правовий аналіз адміністративного та фінансового законодавства справді дозволяє виділити спільні для цих видів юридичної відповідальності ознаки, зокрема: публічний характер, нерівність сторін, спрощена процедура накладення стягнення тощо. Спираючись, зокрема, на такі риси, частина науковців вважає фінансову відповідальність різновидом адміністративної відповідальності.

Наприклад, Р. Усенко стверджує, що фінансовими санкціями варто вважати заходи адміністративної відповідальності. На його думку, вони реалізуються через процедуру правозастосування в позасудовому порядку і виражаються в застосуванні до юридичних осіб або фізичних осіб – підприємців, штрафу та / або пені за вчинене правопорушення [16]. Я не поділяємо наведену думку, адже фінансова санкція має суттєві відмінності від адміністративних санкцій.

Своєю чергою, низка дослідників усіяко відстоює право на виокремлення фінансової відповідальності як виду юридичної відповідальності. Свою позицію прихильники такого підходу обґрунтовують тим, що самостійність виду юридичної відповідальності залежить від самостійності галузі права і виду правопорушення, а позитивним явищем їх існування є можливість притягнення до відповідальності за порушення в галузі фінансів юридичних осіб [17, с. 13–18].

Отож, наявність спільних рис не відкидає низку відмінностей фінансово-правової відповідальності від адміністративної. Наприклад А. Іванський називає такі відмінні від адміністративної риси фінансово-правової відповідальності: остання виникає в результаті фінансового правопорушення, адміністративна ж виникає в результаті адміністративного проступку; суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути лише фізичні особи, що підтверджується КУпАП, а суб'єктами фінансово-правової відповідальності можуть бути і фізичні, і юридичні особи; метою адміністративної відповідальності є, передусім, припинення (попередження) правопорушення і покарання; фінансово-правова відповідальність відрізняється за метою, оскільки їй властива правовідновлювальна мета; притягнення до фінансово-правової відповідальності не відкидає притягнення і до інших видів відповідальності [18, с. 68].

Професор М. Кучерявенко також погоджується з такими відмінностями між адміністративною та фінансово-правовою відповідальністю, проте додатково акцентує на тому, що адміністративна відповідальність реалізується (більш точно) у грошовій формі, а фінансові санкції набагато ширші від грошових [19, с. 340].

Поділяє думку А. Іванського інша вітчизняна дослідниця І. Устинова, яка під фінансово-правовими санкціями розуміє обов'язкові структурні елементи норми фінансового права, що мають майновий характер, забезпечені примусовою силою держави, застосовуються в спеціальному процесуальному порядку уповноваженими на це державними органами та їх посадовими особами у випадку винного невиконання або неналежного виконання (тобто у випадку скоєння фінансового правопорушення) суб'єктом фінансової діяльності – фізичної чи юридичної особи – вимог законодавства про акумуляцію, розподіл, використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів з метою відшкодування недоотриманих бюджетом і позабюджетними фондами грошових коштів, а також покарання порушників [20, с. 133–135].

Для прикладу, Н. Якимчук також виділяє відмінності фінансово-правової відповідальності від адміністративної, а саме: фінансово-правова відповідальність настає тільки за порушення фінансових норм, що встановлюють правила поведінки суб'єктів фінансових правовідносин, захищають фінансові інтереси держави; фінансові правовідносини через свою природу мають майновий характер, тому правопорушення у цій сфері завжди завдають майнової шкоди державі і всьому суспільству. Через майновий характер фінансових правовідносин у конструкції фінансової відповідальності переважають санкції, пов'язані з позбавленнями в основному майнового характеру; сфера управління публічними фінансами та фінансовою діяльністю держави не є сферою, за порушення в якій виникають охоронні адміністративно-правові відносини і передбачено безпосередньо адміністративно-правову відповідальність юридичних осіб; організації в статусі розпорядника (отримувача) бюджетних коштів не виступають суб'єктами адміністративно-правових відносин і, відповідно, не порушують адміністративно-правових норм; різний механізм встановлення та обрахування фінансово-правових й адміністративних санкцій; різні органи юрисдикційних повноважень щодо застосування вказаних санкцій [21, с. 79–84].

Висновок. Варто вказати й на різну процедуру застосування фінансово-правових та адміністративних санкцій. Наприклад, процес притягнення до відповідальності розпорядників бюджетних коштів за правопорушення, передбачені бюджетним законодавством, хоч і схожий на адміністративний процес, але відбувається відповідно до передбачених бюджетним законодавством процедур у випадку порушення фінансово-бюджетної дисципліни. Власне, під фінансово-бюджетною дисципліною розуміють дотримання посадовими особами органів виконавчої влади встановлених законодавством правил і процедур щодо порядку витрачання бюджетних коштів. Юридична відповідальність посадових (уповноважених) осіб суб'єктів публічних правовідносин за порушення встановленого порядку є наслідком їхнього недбалого виконання чи невиконання службових повноважень. Правовий інститут відповідальності є обов'язковим елементом механізму регулювання правовідносин, оскільки спрямовує дії всіх суб'єктів (включно з уповноваженими особами контролюючих органів) до правомірної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобровник С. В. Юридична відповідальність; Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. С. 497–525.
2. Іванчук Н. В. Взаємна відповідальність особи і держави в контексті розбудови сучасної української держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: КНУВС, 2007. 21 с.
3. Романинець М. Р. Генеза ідеї відповідальності в праві: філософсько-правовий вимір: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Львів: ЛьвДУВС, 2012. 195 с.
4. Коваль Л. В. Адміністративне право: курс лекцій. Київ: Вентурі, 1996. 208 с.
5. Козловський А. А. Онтологія юридичної відповідальності. *Проблеми філософії права*. 2004. Т. 2. С. 98–111.
6. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
7. Юридична енциклопедія: в 6 т. Відп. ред. Ю. С. Шемшученко. Т. 1. Київ: Укр. енцикл., 1998. 672 с.
8. Берлач Н. А. Перспективи розвитку позитивної юридичної відповідальності в демократичному суспільстві. *Форум права*. 2012. № 1. С. 77–81. Електронний ресурс. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_1_13.
9. Іваненко О. В. Сутність юридичної відповідальності та роль правоохоронних органів у її забезпеченні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: КНУВС, 2007. 20 с.
10. Заяць Н. В. Особливості прояву позитивної конституційно-правової відповідальності в діяльності інститутів народного представництва. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 79–88.
11. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: За заг. ред. В. Б. Авер'янова. Т. 1. Київ: Юрид. думка, 2004. 584 с.
12. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
13. Лук'янець Д. М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання: монографія. Суми: Університ. кн., 2006. 367 с.
14. Ящук О. Поняття адміністративної відповідальності та її особливості. *Право України*. 2009. № 12. С. 242–246.
15. Про затвердження Порядку проведення інспектування Державною фінансовою інспекцією, її територіальними органами: постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2006 № 550 (в ред. від 15.08.2013) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/550-2006-p>.
16. Усенко Р. А. Фінансові санкції за адміністративним законодавством : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ: НАН України, Ін-т держави і права імені В. М. Корецького, 2007. 19 с.
17. Бавико О. Є. Позитивна складова фінансової відповідальності. *Форум права*. 2010. № 1. С. 13–18. Електронний ресурс. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_1_4.
18. Іванський А. Й. Фінансово-правова відповідальність: теоретичний аналіз: монографія. Одеса: Юрид. л-ра, 2008. 504 с.
19. Кучерявенко М. П. Податкове право України. Академічний курс: підручник. Київ: Правова єдність, 2008. 702 с.
20. Устинова І. П. Юридичний зміст та ознаки фінансово-правової санкції. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 133–135.
21. Якимчук Н. Питання існування бюджетно-правової відповідальності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 2. С. 79–84.

REFERENCES

1. Bobrovnyk S. V. *Yurydychna vidpovidalnist* [Legal liability]; Teoriia derzhavy i prava. Akademichniy kurs: pidruchnyk. Za red. O. V. Zaichuka, N. M. Onishchenko. Kyiv: Yurinkom Inter, 2006. S. 497–525.
2. Ivanchuk N. V. *Vzaiemna vidpovidalnist osoby i derzhavy v konteksti rozbudovy suchasnoi ukrainskoi derzhavy* [Mutual responsibility of the individual and the state in the context of the development of the modern Ukrainian state: abstract. diss.]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Kyiv: KNUVS, 2007. 21 s.
3. Romanynets M. R. *Geneza idei*

vidpovidalnosti v pravi: filosofsko-pravovyi vymir [Genesis of the idea of responsibility in law: philosophical and legal dimension: dissertation.]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.12. Lviv: LvivDUVS, 2012. 195 s. 4. Koval L. V. *Administrativne pravo* [Administrative Law: Lecture Course]: kurs lektzii. Kyiv: Venturi, 1996. 208 s. 5. Kozlovskiy A. A. *Ontolohiia yurydychnoi vidpovidalnosti* [Ontology of legal responsibility]. Problemy filosofii prava. 2004. T. 2. S. 98–111. 6. *Teoriia derzhavy i prava. Akademichniy kurs* [The theory of state and law. Academic course]: pidruchnyk. Za red. O. V. Zaichuka, N. M. Onishchenka. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. 688 s. 7. *Yurydychna entsyklopediia* [Legal Encyclopedia]: v 6 t. Vidp. red. Yu. S. Shemshuchenko. T. 1. Kyiv: Ukr. entsykl., 1998. 672 s. 8. Berlach N. A. *Perspektyvy rozvytku pozytyvnoi yurydychnoi vidpovidalnosti v demokratychnomu suspilstvi* [Prospects for the development of positive legal responsibility in a democratic society]. Forum prava. 2012. No. 1. S. 77–81. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_1_13. 9. Ivanenko O. V. *Sutnist yurydychnoi vidpovidalnosti ta rol pravookhoronnykh orhaniv u yii zabezpechenni* [The essence of legal responsibility and the role of law enforcement agencies in ensuring it]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Kyiv: KNUVS, 2007. 20 s. 10. Zaiats N. V. *Osoblyvosti proiavu pozytyvnoi konstytutsiino-pravovoi vidpovidalnosti v diialnosti instytutiv narodnoho predstavnytstva* [Features of manifestation of positive constitutional and legal responsibility in the activity of the institutions of the People's Representation]. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. 2010. No. 2. S. 79–88. 11. *Administrativne pravo Ukrainy* [Administrative law of Ukraine. Academic course]. Akademichniy kurs: pidruchnyk: Za zah. red. V. B. Averianova. T. 1. Kyiv: Yuryd. dumka, 2004. 584 c. 12. Kolpakov V. K. *Administrativno-deliktnyi pravovyi fenomen* [Administrative and tort legal phenomenon]: monohrafiia. Kyiv: Yurinkom Inter, 2004. 528 s. 13. Lukianets D. M. *Administrativno-deliktnei vidnosyny v Ukraini: teoriia ta praktyka pravovoho rehuliuвання* [Administrative-tort relations in Ukraine: theory and practice of legal regulation]: monohrafiia. Sumy: Universyt. kn., 2006. 367 s. 14. Yashchuk O. *Poniattia administrativnoi vidpovidalnosti ta yii osoblyvosti* [The concept of administrative responsibility and its features]. Pravo Ukrainy. 2009. No. 12. S. 242–246. 15. *Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia inspektuvannia Derzhavnoiu finansovoiu inspektsiieiu, yii terytorialnymy orhanamy* [On Approval of the Procedure of Inspection by the State Financial Inspection, its Territorial Authorities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.04.2006 No. 550 (v red. vid 15.08.2013) [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/550-2006-p>. 16. Usenko R. A. *Finansovi sanktsii za administrativnym zakonodavstvom* [Financial sanctions under administrative law: abstract. diss. ...]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07. Kyiv: NAN Ukrainy, In-t derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho, 2007. 19 s. 17. Bavyko O. Ye. *pozytyvna skladova finansovoi vidpovidalnosti* [Positive component of financial responsibility]. Forum prava. 2010. No. 1. S. 13–18. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_1_4. 18. Ivanskyi A. Y. *Finansovo-pravova vidpovidalnist: teoretychnyi analiz* [Financial and Legal Responsibility: A Theoretical Analysis]: monohrafiia. Odesa: Yuryd. l-ra, 2008. 504 s. 19. Kucheriavenko M. P. *Podatkove pravo Ukrainy. Akademichniy kurs* [Tax Law of Ukraine. Academic course]: pidruchnyk. Kyiv: Pravova yednist, 2008. 702 s. 20. Ustynova I. P. *Yurydychnyi zmist ta oznaky finansovo-pravovoi sanktsii* [Legal content and signs of financial sanction]. Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2010. No. 4. S. 133–135. 21. Yakymchuk N. *Pytannia isnuvannia biudzhethno-pravovoi vidpovidalnosti* [The question of budgetary responsibility]. Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy. 2008. No. 2. S. 79–84.

Дата надходження: 25.08.2020 р.

Maria Blikhar

Doctor of Juridical Sciences, Docent,
Professor of the Department of Administrative and Informational Law
of Institute of Jurisprudence and Psychology
of Lviv Polytechnic National University

ESSENCE OF LEGAL RESPONSIBILITY IN THE LEGAL DOCTRINE OF UKRAINE

The author examines the legal responsibility, which is inextricably linked with the need to comply with regulations, rules of conduct, submission, harmonization of their behavior with the objective laws of nature and society. If there is no need to comply with any rules, regulations, then there is no

responsibility. Legal requirements are formulated in the form of legal obligations in the form of specific or general legal relations.

Different approaches to understanding the concept of legal liability are analyzed, and three main groups are identified: supporters of the so-called «negative» legal liability, which link legal liability only with the commission of an offense; supporters of positive legal responsibility, who base their position on the fact that legal responsibility is focused not only on the past, but also on the current and future behavior of the subject of legal relations; scholars who consider legal liability not only as negative (retrospective) and positive (prospective), but as a holistic legal phenomenon with different forms of implementation. Based on the analysis of the professional legal literature, the existence of several main areas in understanding the legal nature and structure of financial and legal liability is proved. Some scholars consider financial and legal liability to be an independent type of legal liability; others believe that it is a kind of administrative responsibility; the third group of specialists determines the tax, budget, currency liability in the system of financial and legal liability.

It is substantiated that the legal responsibility of officials (authorized persons) of the subjects of public relations for violation of the established procedure is a consequence of their negligent performance or non-performance of official duties. The legal institution of liability is a mandatory element of the mechanism for regulating legal relations, as it directs the actions of all entities (including authorized persons of regulatory authorities) to lawful conduct.

Key words: legal liability, administrative responsibility, financial and legal responsibility.